

BERTÓK GYULA

JALSOVICS (JALSOVITS) KÁROLY ALADÁR (ALFRÉD)

Jalsovics Aladár

Bencés rendi tanár volt, majd Füred-fürdőtelepen lelkész, ugyanakkor Tihanyban könyvtáros és lelkiatya. 1833. november 21-én született Rátóton. 1850-ben lépett be a bencés rendbe, Pannonhalmán végezte el a gimnáziumot, majd a teológiát. 1857-ben pappá szentelték. 1862-ig Pápán volt gimnáziumi tanár, 1865-ig Komáromban tanított, majd 1869-ig Sopronban. A pápai tanári évek alatt kezdte el publikációs tevékenységét. Már a pannonhalmi teológiai évei alatt is küldött kisebb írásokat (1855-től) a *Katolikus Néplapba*, a *Családi Lapokba* és a *Pesti Hírnökbe*, irodalmi művekkel is próbálkozott.

A tudomány, mint árucikk (1860) a *Tanodai lapokban*, a *Legyen szabadság és igazság* (1861), az *Adatok a türelem történetéhez* (1862) című írásai a *Religióban* jelentek meg, ezeket gyakorló tanárként írta.

A *Tudomány mint árucikk*-ben az ez időtájt szaporodó sajtótermékek népszerűnek szánt cik-

keiről ír: hiányolja bennük a vallásos és morális állásfoglalást a tudományos kérdések tárgyalásában. Javasolja, hogy ne kerüljön avatatlan kezekbe a természettudományok ismertetése, mert kárt okozhat az ifjú olvasók gondolkodásában.

A *Legyen szabadság és igazság* című írásában a jezsuitákat védelmezte, vélhetően a liberálisok vagy a protestánsok ellenében. A cikkben kikel a szabadság szó meggondolatlan használata ellen, mivel a szabadságnak csak úgy van értelme, ha törvényekkel és kötelezettségekkel együtt tárgyaljuk. Több írásából is kitűnik a jezsuiták iránti szimpátiája: A *Tihanyi Apátság történetében* Loyolai Szent Ignácnak, a jezsuita rend alapítójának még a képe is szerepel. Az említett lapokba és folyóiratokba Egri Aladár vagy Rádala néven írt.

Pápán eltöltött utolsó éveiben írta az *Adatok a türelem történetéhez* című dolgozatát, vitába szállva Bocsor István református főtanodai tanárral, illetve az általa írt magyar történelemkönyv katolicizmus ellenes állításaival. Nehezményezi, hogy Bocsor tiszteletlenül szól a magyar szentekről és a keresztes hadjáratokról. A következő évben, 1863-ban már a komáromi katolikus gimnáziumban tanított. Közben egy alapos történeti és jogtörténeti könyvet írt, címe: *Az osztrák birodalom államtana*. A *Religióban* megható nekrológban búcsúzott el egy negyven évesen meghalt tanártársától, Saly Ákostól¹.

1869-ben egészségi okokra hivatkozva kérte magát Füred-fürdőtelepre Kruesz Krizosztom főapáttól és Simon Zsigmond tihanyi apáttól. Később úgy gondolt erre a lépésére, hogy ezzel életét jelentős mértékben meghosszabbította. Valóban, újult erővel vetette bele magát a vallási, szellemi és társadalmi életbe.

Besztyenszky Béla tihanyi apát halála (1850) után az apáti szék 1864-ig betöltetlen volt, és a Füred-fürdőtelepi expositúrán² sem volt állandó lelkész 1849-től 1869. augusztus 22-ig. Ezen időszakban a tihanyi konvent tagjai jártak felváltva Füredre, pedig már 1791 és 1849 között 14 lelkész szolgált itt állandóan.

A Tihanyi apátságról szólva így ír: „ezen időszak a legszomorúbbak egyike volt az apátság történetében. Hűtlen kezelők marcangolták az apátság birtokait. E sorok írójának maga az akkori perjel szomorúan említé, hogy az összes földbir-

tokból egy fillért sem látott, a kolostori szükségleteket a pincegazdászatból kellett fedezni. Midőn az apátsági javak főkezelője által tévútra vezetett és elámitott pannonhalmi főapát a bűnös üzelmek tudatára jutott, a főkezelő másnap reggel véget vetett életének 1863. november 8-án.”³

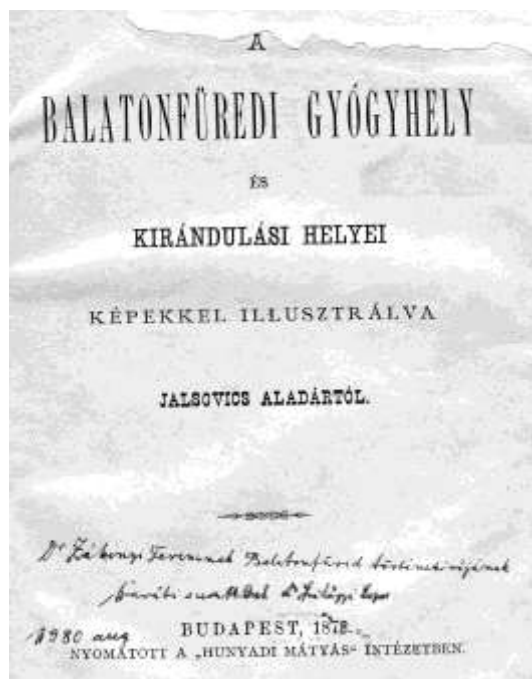
A fürdőtelep fejlődése a korábbi években szépen indult. A Kerek templom (kápolna) alapkövét Béla apát még 1841. szeptember 20-án rakta le. A harang 1846. május 20-án kondult először. A következő lépés az expositúra plébánia rangjára emelése lett volna (ebben Jalsovics is kivette a maga részét). Füred és Arács leányegyházai lettek volna bevonva, de nem így történt, pedig a törekvéseket a főmonostori konvent is támogatta kezdetben.

Úgy tűnik, hogy a plébánia megvalósítása a javadalmazási gondokon és a paphiányon bukott el, mert a tihanyi monostorban a szerzetesek életkora is elég magas volt. Fennállhatott még az a lehetőség is, hogy a veszprémi püspökség alá rendelik (az egyházi jog szerint), és lehet, hogy ezt a bencés rend nem óhajtotta volna. Úgy látszik, Jalsovics jól érezte magát Füreden, ezt bizonyítja megnövekedett írói tevékenysége is. A *Katolikus Néplap*ban már 1871-ben részletesen ismerteti a Balaton-Füredi Szeretetház alapítását és működési feltételeit. „A növendékek az intézetbe belépésük és életkoruk szerint családokra osztatnak fel, s mindegyik családi tanító vezetése alatt külön saját lakosztályban élnek és dolgoznak. Egy családban 14 fiúnál rendszeren nem lehet több. Mihelyt az intézet anyagi körülményei engedik, 4 család leend az intézetben 46 növendékkel és az igazgatón kívül 4 családtanítóval.” Az igazgató, a Svájc-ból érkezett Wéber Eduárd a magyar nyelvet még tanulja, a működtetést az ottani gyakorlat és tapasztalatok alapján kezdi el. Az igazgatósági tanács elnökei: Molnár Aladár és Écsy László.⁴

1874-től a *Religio* és a *Magyar állam* című lapokban „Fürdői és közérdeki tudósítások”-at jelentetett meg, talán a monarchiabeli nagy fürdőhelyek (Karlsbad illetve Pöstyén) mintájára.

1878-ban jelent meg máig keresett és népszerű könyve, amely főművének is tekinthető: *A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei*.⁵ Könyvét Füred-Tihany térségének történelmi áttekintésével kezdi, ami önmagában is izgalmas olvasmány. A tágabb környék ismertetését kiterjeszti Zirc, Csesznek, Várpalota térségére is. Könyvében Victor Aureliust is említi, a Krisztus utáni 4. században élt római történetírót. Az ő egyik mű-

véből ered az a leírás, mely szerint a Krisztus utáni 293. évtől Felső-Pannónia Diocletianus társcsászára, Galerius uralma alá tartozott, halála után feleségét, Valériát Tihanyba száműzték udvartartásával együtt. Itt látogatta meg édesanyja, Piroska (Prisca). A füredi gyógyvíz rendszeres használata után Piroska kigyógyult betegségeiből. Valéria nem sokkal később imolat⁶ emeltetett Tihanyban.⁷

Az 1878-ban megjelent könyvének címlapja

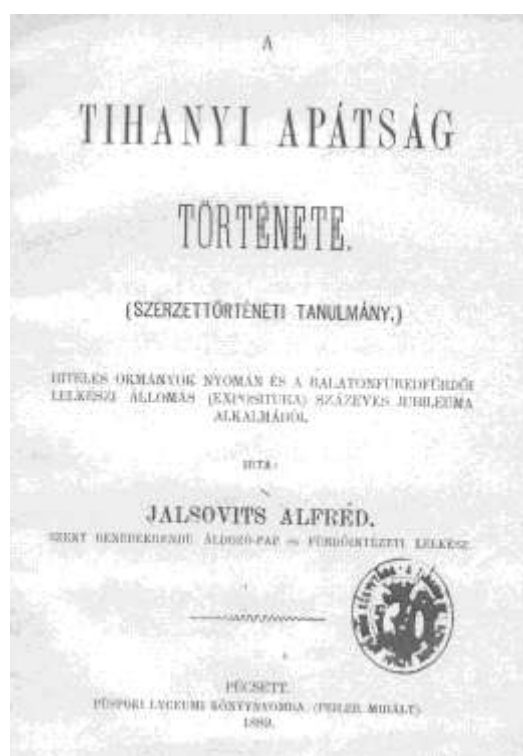
A könyv máig ható relevanciával és részletesen tárgyalja a fürdőélet mindennapjai mellett a savanyúvíz és a balatoni iszap összetételét az akkori idők legkorszerűbb elemzései alapján, nem csak magyar, hanem osztrák és francia kutatók eredményeit is figyelembe véve. Megtudjuk, hogy a Tihanyi apátságnak 4000 anyabirkája volt, ezek Tihany, Aszófő és Örvényes területén legeltek.⁸ Az éjszaka folyamán fejt friss tejből kétféle savót állítottak elő (az igényeknek megfelelően), mely reggel a gyógykúrák kezdetére már a fürdőtelepen volt. Részletesen ismerteti az olvasót a hideg- és melegvízes kúrákról. Múltaságosnak ható kis epizódokat is találunk a fürdői életből. Egy Károlyi gróf mankóval járt, és így is jött Füredre: „hidegfürdőket használta; egyszer kijövén a vízből, érezte, hogy mankóra már nincs szüksége. Efölötti örömeiben a mankót otthagya, majdnem futva jött fel a hidegfürdőből.”⁹ Továbbá: „gyógyszerár: a szabadtéri sétányon. Gyógyszerész Orbán Ignác úr, jeles numizmatikus.”¹⁰ Vagy: általában a tihanyi echo szeles időben nem felel, „s állítólag ilyenkor történt, hogy egy an-

gol hölgy kiabált a visszhangnak, de eredmény nélkül. A hölgy kalauza erre azt mondá: hujj, asszonyom, nem tud ám a mi echonk még ezen a nyelven.”

Időrendben a következő műve, az 1883-ban megjelent: *Emléklapok a Balaton-egylet Garay János kunyhójának fölvatási ünnepségére*. A könyv alakban megjelent rövid írás arról tudósít, hogy létrejött egy egylet, és annak irodalmi szakosztálya elhatározta, hogy Tihanyban a „remetelakások táján egy kunyhót építtet, hol a tengeri levegőt élvezendő kirándulók hirtelen beálló kedvetlen időben menedéket találjanak, és némi frissítőket is kaphassanak.” A következő kunyhók majd a Jókai és a Kisfaludy, stb. neveket kapják a terv szerint.

1889-ben adta ki a pécsi püspöki liceumi nyomda a másik jelentős művét, *A Tihanyi apátság történetét*. Könyvében Jalsovics a tihanyi apátság történetét a magyar történelem összesítéseibe ágyazva tárgyalja. A Szent Ányosról (Anián) történt elnevezés még az alapító királytól, I. Andrástól ered a pozsonyi csata (1052) szerencsés kimenetele után, mivel István király is rendkívül tisztelte Ányost, Orléans hős püspökét. Jalsovics időrendi sorrendben tárgyalja a beazonosítható nevű apátok cselekedeteit. Több mint 40 oklevelet fordít le és dolgoz fel. Az oklevelekből kirajzolódó kép nem mindig ideális, de rendkívül tanulságos. Az 1267. évi oklevélből kitűnik, hogy a szabados várlovagok számát 12-re csökkentették.¹¹ A tihanyi apátság Jalsovics által feldolgozott kb. 830 éve alatt rengeteg viszontagságon ment keresztül. A Karolin-kortól az apátságok katonai szolgálattal is tartoztak a királynak, a világi apátok hadba szálltak.¹² Katonáskodó népei eltartásáról is az apátságnak kellett gondoskodnia. Magyarország középkori történelme folyamán, de még később is az apátságok gyakran nagy vesztélyben voltak. Különböző rendű-rangú világi urak prédálták és foglalták el birtokaikat, sokszor kellett perbe szállniuk a területileg illetékes püspökségekkel is. A hanyag, nemtörődöm apátok is a hanyatlás okozói voltak. A tihanyi apátság történetében a mindenkori király gyakran ajándékozta az apáti széket távol élő egyházi vagy világi személyeknek különféle érdemeikért. Bizonyos esetekben viszont éppen királyi közbenjárásra kerültek vissza a lefoglalt javak. Például: „1394. Szt. Adorján konventje (Zalavár) Eustachius Magyarország nádorispánjának tanácsára a tihanyi apátság birtokait, melyet a gulácsi nemesek elfoglal-

tak, visszavétetni parancsolja.”¹³ Egy, 1417-ben kelt okiratból megtudjuk, hogy Zsigmond király a Szt. Ányos kolostornak akasztófa állítási jogot ad. Úgy látszik, ebben az ideálisnak tűnő lovagkorban is voltak visszasságok. „Ennél fogva jónak tartottuk kegyelmünk jeléül hatalmat adni: hogy a tihanyi monostor tisztjei minden birtok és birtokjog színhelyén bármely vármegyében az említett gonosztevők megbüntetésére akasztófákat és börtönöket állíthassanak, és joguk legyen minden tolvajt, útonállót, gyújtogatót, gyilkost és minden gonosztevőket befogni, elítélni, csonkítani, kerékbe törni, lefejezni, fölakasztani és bármely más büntetéssel megbüntetni”.¹⁴

1889-ban megjelent könyvének címlapja

Jalsovics könyvében kéréllhetetlenül megnevezi a későbbi hanyatló korszakok károkozóit és felelőseit. A mohácsi tragédia utáni években a tihanyi apát János király pártjára állt, ezért később I. Ferdinánd a maga hűséges emberére, a zalai főispán Devecseri Czoron Andrásra bízta a térség sorsát. 1534 és 1626 között a monostori élet gyakorlatilag szünetelt, mivel főleg várkapitányok vették át a szerepet, és környékünk a végvári rendszerben kapott szerepet. Tihany a győri főkapitányság alá tartozó egyik végvár lett, főleg Veszprém esete után (1552) vált fontossá. Ez időtájt nagy erődítési munkálatok folytak. A király közben un. ajándék apátokat¹⁵ is kinevezett, akik távol tartózkodtak Tihanytól pl. püspöki vagy préposti rangban.

Jalsovics élesen bírálja a protestantizmus terjedését, mely az apátság területén, így Füreden is jelen van a 16. század második felétől kezdve.

Könyvében bizonyítékként hivatkozik Fuxhoffer Damján: *Monasterológia Regni Hungariae című művére* (1802), mely a siskei temetői templomot rezidenciának nevezi, melyhez a környéken hasonló nem található.¹⁶ Úgy véli, ennek pusztulása egybeesik a hitújítás terjedésével. Tehát ez a templom egy körzeti plébánia is lehetett javadalmakkal együtt. Nagyon fájjalja, hogy a bencés rendnek a középkorban több mint hetven apátsága volt a Magyar Királyság területén, a 19. századra mindössze öt maradt.¹⁷

A tihanyi apátság története című művéről végezettül annyit: ma is kitűnő, gondolatébresztő műnek tekinthető.

Jalsovics Aladár lakása és "munkahelye" a fürdőtelepen

Visszatérve a fürdőtelepi életre, Jalsovics Aladár példásan végezte lelkési feladatait, és teljesítette a felső vezetés elvárásait is.

Écsy László fürdőigazgató számadásaiban rendellenességek voltak, emiatt 1888. augusztus 30-án tartott fürdői vizsgálat után egy Vaszary Kolos főapát által kiküldött bizottság: Kovács Ábel főmonostori jószágkormányzó, Haudek Ágoston titkár és Jalsovics Aladár felszólították az igazgatót lemondásra. A következő esztendőben biztosították nyugdíjazását.¹⁸ Tehát a gyógyfürdő mint gazdálkodási szervezet is működött.

Jalsovics Aladár huszonhárom évet töltött el Balatonfüreden az expositúra lelkészeként. "Szolgálati" lakása az akkori Park utca elején jobbra lehetett a mai Zsigmond utca 22. szám alatt. 1892 után a tihanyi monostorban szolgált, mint könyv-

táros és lelkiatya 1896-ig (életének utolsó évében már csak lelkiatyaként). Ezekben az években még utolsóként összeállított egy művet *Tihanyi codex* címen, mely 1530, 1531, és 1532-ből kéziratban maradt prédikációkat tartalmaz.

1897. július 10-én Tihanyban hunyt el, szívhűtésben (szívinfarktus). A tihanyi köztemetőben helyezték végső nyugalomra.

A magyarországi bencés irodalom művelői között tartják számon a magyar irodalomban, keleti és ó-klasszika filológiában; továbbá a történelem és archeológia fejezetekben.

Jegyzetek:

- 1 Religio (katolikus egyházi és irodalmi folyóirat) 1863. február
- 2 Expositúra: mindenki számára nyitott lelkészség nem csak állandó lakosoknak.
- 3 Jalsovics Aladár: A tihanyi apátság története (Pécs, 1889.) 96. p. A továbbiakban Jalsovics: i.m.(idézett mű) 1.
- 4 Katolikus Néplap 1871. január 7–14.
- 5 A mű újraszerkesztetten 2008-ban jelent meg Lichtneckert András magánkiadásában, a Balatonfüredi Helytörténeti Gyűjteményben őrzött példány alapján. Könyvesboltokban megvásárolható.
- 6 *Imola (im-ol-a): az ima, imád szavakkal társítva egyes vidékeken az imaház megfelelőjeként használták.* = Czuczor – Fogarasi: *A magyar nyelv szótára.* Pest, 1865. Valószínűleg a tihanyi Diana oltárról (sacrarium) lehet szó. – A szerk.
- 7 Jalsovics Aladár: A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei (Bp. 1878.; Balatonfüred 2008.) 20–21. p. A továbbiakban Jalsovics: i. m. 2. (Lásd még: Lichtneckert András előszavát a kötetben) (*Galerius Maximianus – eredetileg Diocletianus testőrparancsnoka, majd 293-tól, miután a császár örökbe fogadta, alcászár [caesar], – Diocletianus [senior augustus] és társcaesárának önkéntes leköszönése [305] után lett a birodalom keleti részeinek ura [augustus]. A legenda szerint özvegye, Valeria, férje 311-ben bekövetkezett halálát követően 313-ban már a tihanyi főlészigeten lakott udvartartásával, édesanyja, Diocletianus császár özvegye, itt látogatta meg.* – A szerk.)
- 8 Jalsovics: i.m. 2.: 52. p.
9. Jalsovics: i. m. 2.: 36. p.
10. Jalsovics: i. m.2.: 57. p.
11. Jalsovics: i. m. 1.: 32. p.
- 12 Hilbert Schmitz OSB: A bencések civilizációs tevékenysége III. Ph. 2006. 49. p.
- 13 Jalsovics: i. m. 1.: 49. p.
- 14 Jalsovics: i. m. 1.: 50. p.
- 15 *Ajándás apátok: feltehetően olyan világi személyek, akik megkapták ugyan az apáti címet, de nem voltak tagjai a rendnek, tényleges apátúri jogkörrel nem bírtak, az apátsági jövedelmekből nem kaptak részt. Tulajdonképpen tiszteletbeli apátnak értendő.* – A szerk.
- 16 Jalsovics: i. m. 1.: 78–79. p.
- 17 Jalsovics: i. m. 1.: 60. p.
- 18 Erdélyi László – Sörös Pongrác: A Pannonhalmi Szt. Benedek Rend története XI. kötet. Bp., 1911. 412. p.